

**VES DRAGATUŠ TRPI,
KRIVI IN
NEKRIVI**

**MEMENTO OB 70-LETNICI
BOMBARDIRANJA
VASI DRAGATUŠ
5. MAJA 1944**

**VES DRAGATUŠ TRPI,
KRIVI IN
NEKRIVI**

**MEMENTO OB 70-LETNICI
BOMBARDIRANJA
VASI DRAGATUŠ
5. MAJA 1944**

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Dragatuš)"1944"

WEISS, Janez, 1978-

Ves Dragatuš trpi, krivi in nekrivi : memento ob 70-letnici
bombardiranja vasi Dragatuš 5. maja 1944 / [avtor Janez Weiss ;
fotografije Muzej novejšje zgodovine Ljubljana ... et al.]. - Dragatuš :
Krajevna skupnost, 2014

ISBN 978-961-281-398-7

1. Gl. stv. nasl.
273650176

Na naslovnici:

Dragatuš po bombnem napadu 5. maja 1944.
(Original hrani Belokranjski muzej Metlika)

Memento opisuje eno izmed osrednjih točk kolektivnega spomina prebivalcev vasi Dragatuš, nemško bombardiranje 5. maja 1944. Nastal je ob 70-letnici bombardiranja z namenom, da opomni, razloži in spominja. Vsak dogodek, v kolikor ga hočemo razumeti, je potrebno umestiti v prostor in čas. Prostor je seveda Bela krajina in vas Dragatuš. Čas je 2. svetovna vojna, čas, ki nas še vedno razdvaja. Ta prispevek govori o vasi in njenem uničenju. Uničenje nima barve ali ideologije, razumemo ga vsi, tako ali drugače misleči. To razumevanje nas združuje razlikam navkljub.

Prispevek je razdeljen v štiri dele. V prvem delu je samo v najbolj osnovnih potezah orisana starejša zgodovina vasi Dragatuš, v drugem njen nagli razvoj v drugi polovici 19. stoletja vse do 2. svetovne vojne, ki je predmet tretjega dela. Zadnji, četrti del, prikaže sam dogodek bombardiranja na podlagi virov Arhiva Republike Slovenije in raznega časopisja. Na koncu so pridane fotografije, ki jih hranijo Muzej novejše zgodovine, Belokranjski muzej Metlika in nekateri posamezniki. Tako je v besedi in sliki orisan dogodek, ki tvori pomemben drobec nedavne belokranjske zgodovine. Upam, da memento, ki se pridružuje podobnim publikacijam ob 70-letnici bombardiranja Črnomlja in 70-letnici zasedanja SNOS, dodaja nove podatke in boljše razumevanje dogodkov naše polpretekle zgodovine. Posebna zahvala za pomoč gre Tadeju Finku, Juriju Matkoviču, Belokranjskemu muzeju Metlika in Splošni knjižnici Kočevje.

Janez Weiss

univ. dipl. zgodovinar, avtor

Mestna muzejska zbirka Črnomelj

ORIS STAREJŠIH DNI

Dragatuš spada med starejše belokranjske vasi. Ime izpeljujemo iz slovanskega osebnega imena **Dragotuš*, zloženske *drag*, ljub, in *tucha*, staročeško *pogum*,¹ vendar njegova preteklost seže dlje od Slovanov, ki so mu dali ime. Sledovi poselitve širšega območja okoli potoka Podturnščica in izvira reke Lahinjo segajo v čas pozne bronaste dobe (1200-800 pr. n. št.)² z osrednjo naselbino v današnjem Pustem Gradcu, v katere življenje je bil skozi bronasto in železno dobo ter antiko najverjetneje vpet tudi prostor poznejše vasi Dragatuš. Slovanska poselitev je od 7. stoletja naprej zajela kultivirana antična tla v nižinah,³ med katere spada tudi današnje dragatuško polje. Tako so do najpoznejše sredine 13. stoletja⁴ ob komunikaciji Vinica-Črnomelj nastali zametki današnjega Dragatuša. Kot *Dragotusch* je prvič omenjen v listini iz 13. januarja 1359.⁵ Skozi srednji in novi vek je bil Dragatuš razdeljen med več fevdalnih gospodov in najstarejši podatki o posestni podobi vasi spadajo v konec 14. stoletja. Večji del vasi je bil tedaj v posesti gospodov Črnomaljskih,⁶ eno hubo (kmečko posest) pa je tamkaj posedoval tudi neki Gerhard Dornberški. Konec 14. stoletja je vas imela vsaj

¹ Snoj 2009, sv. Dragatuš, str. 121. Torkar 2013, str. 114. Kos 1987, str. 62, domneva, da gre za toponim hrvaškega porekla, ki bi tako pričal o najzgodnejši fazi poselitve.

² Glej Mason 2008, str. 18-32.

³ Kos 1987, str. 62.

⁴ Kos 1987, str. 63.

⁵ Torkar 2013, str. 114. Drugače Snoj 2009, str. 121, kjer gre za zmotno navedbo 1352.

⁶ Kos 1991, str. 42.

⁷ DOZA AUR 1402, 25. V.

8 hub, 6 domcev, dvor gospodov Črnomaljskih s sadovnjakom in mlin. Prve prebivalce srečamo v 16. stoletju, ko je del vasi spadal pod gospodstvo Metlika. Leta 1536 so v Dragatušu živeli: Jurkov sin, Kata, Jakob Sitarič in Luka Weber (Tkalec).⁸ Štirinajst let pozneje na istih štirih hubah srečamo: Linharta Mušiča, taisto Kato in Jakoba Sitariča, eno hubo pa sta prevzela Peter Pregl in Gregor Huterk.⁹ 16. stoletje je bil čas turške grožnje, o kateri govorijo ostanki zemljenega okroglega okopa ob potoku Podturnščica, nedaleč od vasi, najverjetneje tabora, prostora umika pred Turki. Dragatuš je spadal v župo, ki je zajemala tudi Dragovanjo vas, Jernejo vas, Dobljče, Pako pri Dobljčah, Tušev Dol in Pako pri Tuševem Dolu. Župa se je imenovala po vsakokratnem županu, leta 1536 *Jabling*, 1550 Streckchl (Štrekl), 1593 župa Mwssych (Musič) in 1610 ponovno Streckchl. Podložniki teh vasi so morali skupaj opravljati tlako na gosposkih pristavah in pomagati pri vrsti kmečkih opravil. Konec 17. stoletja je Valvasor videl tudi ta del Metliškega (Bele krajine) kot hrvaški oziroma naseljen s hrvaškim življem. Cerkevno je Dragatuš skozi celotni srednji in novi vek, vse do sredine 19. stoletja, spadal pod župnijo Vinica.

⁸ ARS AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 98, I/55, Lit. M-VII, Urbarni in vojaški davek gospostva Metlika za leto 1536.

⁹ ARS AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 98, I/55, Lit. M-VII, Urbarni davek gospostva Metlika za leto 1550.

OD 19. STOLETJA DO ZAČETKA 2. SV. VOJNE

Nagli razvoj se opaža v začetku druge polovice 19. stoletja. Dragatuš je leta 1854 postal sedež istoimenske župnije, nastale iz delov župnij Vinica in Črnomelj, štiri leta pozneje je bila postavljena župna cerkev sv. Janeza Krstnika. V isto leto, 1858, segajo tudi začetki osnovnošolskega pouka, ki je potekal v stavbi farovža vse do postavitve stavbe trivialke, osnovne šole, leta 1887. S temi pridobitvami se je Dragatuš razvil v središče dežele med Črnomljem in Vinico. Odprtje bližnjega premogovnika Kanižarica (1857) je ponudilo možnost zaposlitve v drugih dejavnostih, vendar je zajela le manjše število moških. Tako se je prebivalstvo Dragatuša skorajda izključno preživljalo s poljedelstvom, živinorejo, gozdarstvom, tovarjenjem in vinogradništvom, ki je omogočalo največ dodatnega zaslužka. Epidemija trtne uši je belokranjske vinograde zajela leta 1887¹⁰, peronospora pa se je pojavila nekaj let pred tem. Povzročili sta uničenje vinogradov in s tem prizadeli glavni vir dodatnega dohodka belokranjskih kmetov, kar je sprožilo ekonomsko migracijo. Desetletja po izbruhu boleznih trte tako skorajda ni bilo družine, ki ne bi imela vsaj enega moškega v Združenih državah Amerike, Nemčiji, Nizozemski ali drugje. Pred trtno epidemijo je Dragatuš štel 168 prebivalcev,¹¹ do leta 1900 pa je vas kljub izseljevanju narasla na 209 prebivalcev in štela 47 stavb¹². Z delom v tujini je v vas pričel pritekati denar, ki je spreminjal njeno podobo in omogočil razvoj drugih dejavnosti. K razvoju trgovine in gostinstva je močno doprinesla tudi izgradnja mostu

¹⁰ Seručnik 2011, str. 38.

¹¹ Special-Orts-repatorium von Krain, str. 147.

¹² Leksikon občin Kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. VI. Kranjsko, str. 6.

na Vinici¹³ leta 1884, ki je povečal volumen prometa na cesti Črnomelj-Vinica. Konec obdobja predstavlja prva svetovna vojna, ki je zaznamovala tudi Dragatuš, vendar točnega števila padlih še vedno ne poznamo.

V medvojnem obdobju je Dragatuš postal središče občine, ki je štela več kot dva tisoč prebivalcev. Imel je šolo, javno knjižnico, pošto, postajo žandarmerije, župnijo, več gostiln, gasilsko in prosvetno društvo ter dve trgovini. Leta 1937 je štel 213 prebivalcev in 36 hiš¹⁴. Tako kot drugje je bilo prebivalstvo pregovorno razdeljeno in skrajno nezaupljivo do oblasti Kraljevine. Oblast je to nezaupanje opravičevala s svojim ravnanjem na vsakokratnih volitvah. Posebno nasilne so se izkazale parlamentarne volitve leta 1935. Kralju zvesta volilna komisija je 5. maja 1935 razveljavila 264 od 388 opozicijskih glasov in omogočila zmago kandidata kraljeve stranke dr. Jure Koceta, kar je povzročilo proteste prebivalcev. Vpričo nevarnosti je volilna komisija poklicala orožništvo in 6. maja 1935 je v Dragatuš prispel oddelek osemnajstih orožnikov, ki je aretiral več protestnikov in jih zaprl v šoli. Na demonstracijah pred šolo, kjer se je zbralo okoli tisoč petsto ljudi, ki so zahtevali izpustitev zaprtih, je bil nato ubit 55-letni kmet Mihael Gorše iz Sel pri Dragatušu, neki drugi mož pa ranjen.¹⁵ Kraljevina Jugoslavija očitno ni uživala posebno velikega ugleda pri prebivalcih Dragatuša. Tako tudi ne preseneča napis, s katerim so Dragatušci pozdravili leta 1935 nastavljenega bana Dravske banovine, dr. Marka Natlačna: *Bog te živi, dragi Marko, naj ti sonce sije žarko! Z vsemi dobrotami si natlačen, te pozdravlja narod lačen*¹⁶.

¹³ Holz 2010, str. 783-786.

¹⁴ Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 127.

¹⁵ Dolenjski list 25. junij 1959, str. 4. Nekoliko drugače Vogrič 1973, str. 20-21. Glej tudi Kramarič 1999, str. 143-144.

¹⁶ Dular 1995, str. 50.

PODOBE 2. SV VOJNE

Izbruh 2. svetovne vojne je Dragatušu naznanil oddelek nemške vojske, ki je na začetku aprila 1941 oddrvel mimo vasi proti Vinici. Italijanska vojska, ki je v Belo krajino prišla na začetku maja 1941, v Dragatušu sprva ni namestila oddelka. Vas in njena občina pod načelstvom župana Matije Mušiča¹⁷ sta spadali pod italijansko upravo na čelu s črnomaljskim civilnim komisarjem Emilijem Cassanego. Podatkov o Cassanegovih obiskih belokranjskih vasi nimamo vse do obiska visokega komisarja ljubljanske pokrajine Emilia Graziolija avgusta 1941. Italijanska propaganda je obisk opisala: *Po kosilu so gostje z avtomobili odšli proti Dragatušu. Na poti proti Dragatušu so goste ob cesti pričakovali številni cigani. Njihov zastopnik je prosil Ekselenco, naj jim preskrbi za bodoče kaj dela, da si bodo lahko s poštenim delom služili kruh. Nedaleč odtod so goste spet pričakali občani občine Hrast. Podžupan je prosil Ekselenco, da bi odobril prepotreben kredit za vodovodno napeljavo, kar je Ekselenca tudi obljubil. Številni okoličani so pričakovali visoke goste v Dragatušu. Na trgu pred cerkvijo so najprej dvignili na drog državno zastavo. Pozdravil ga je najprej župan Mušič. Enako prisrčno je pozdravil Ekselenco župnik Omahen. Po govorih in Komisarjevi zahvali se je Ekselenca napotil v cerkev. Med vzklikanjem ljudi so se gostje nato odpeljali proti Vinici.*¹⁸ Okupacija je spremenila podobo življenja. Kmečko prebivalstvo je motila obvezna oddaja pridelka, določene cene živil in omejena ter

¹⁷ ARS AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10, Seznam občinskih uslužbencev v občini Dragatuš. Poleg Mušiča so v Dragatušu uradovali tudi Janko Fink iz Kvasice kot tajnik, Alojz Bučar iz Dragatuša kot občinski sluga in učiteljica Zora Hauptman iz Dragatuša, ki je vodila občinski preskrbovalni urad.

¹⁸ Domovina in kmetski list 21. avgust 1941, str. 1-2.

motena oskrba z ostalimi potrebščinami (petrolej, bencin, milo, obutev, oblačila itn.). Težavo je predstavljala tudi nova meja med Kraljevino Italijo in Nezavisno Državo Hrvatsko na Vinici, koder so kmetje navadno gonili vole in živino na sejme v Karlovac ali bližino.

Civilne okupacijske oblasti so poskušale ljudi prepričati o koristnosti fašizma in po belokranjskih vaseh vzpostaviti fašistične organizacije, kot so bile *Doppolavoro* (organizacija delavstva), *GILL* (mladinska organizacija) in sekcija kmečkih žena, vendar so bile pri temu popolnoma neuspešne in so v kratkem prenehale s poskusi¹⁹. V prvi fazi je bila italijanska okupacija »prijazna« in ljudem naklonjena. Njen odnos se je pričel spreminjati v začetku 1942, pravi obraz pa je pokazala za časa roške ofenzive (julij-november 1942). Po Beli krajini je bilo do konca julija 1942 zajetih in interniranih 900 ljudi, od tega iz dragatuške občine kar 162²⁰. Žrtev v Dragatušu ni bilo, močno pa je odmevala usmrtitev sedmih ljudi v Zapudju 19. avgusta 1942. V sredini 1942 je v Belo krajino iz Novega mesta prišla protikomunistična agitacija, ki je poskušala mobilizirati belokranjske moške za t. i. Slovensko legijo. Agitaciji se ni izognil tudi Dragatuš. Ravno dragatuški župnik, sicer zaslužni Jakob Omahen, je veljal za vidnejšega organizatorja Slovenske legije²¹ in bil 6. julija 1942 zaradi tega ubit, župnišče oropano, pastoralno dejavnost v Dragatušu pa je prevzel dotedanji kaplan Škerlavaj. Tudi Dragatuš je zajela državljanska vojna.

Splošno mnenje je bilo, da italijanska vojska z roško ofenzivo ni dosegla svojih ciljev in da ne obvlada položaja²², kar se je posebno izkazalo jeseni 1942. V spopadu pri Kvasici, 22. septembra, le nekaj kilometrov od Dragatuša, je v enem dnevu padlo 58 italijanskih vojakov in častnikov, 34 mož je bilo ranjenih, 24 pogrešanih. Posledica hudega poraza je bila namestitve večje italijanske posadke v Dragatušu z nalogo nadzora cestne povezave Črnomelj-Vinica in izvajanja siceršnjih nalog okupacije, vas pa so utrdili in obdali z bodečo žico. Junija 1943 je dragatuška posadka štela kar 750 italijanskih vojakov in 13 belogardistov.²³ Do avgusta 1943 se je zmanjšala na 450 italijanskih vojakov in 13 belogardistov, oboroženih z dvema težki-

¹⁹ Vogrič 1973, str. 165.

²⁰ Vogrič 1973, str. 215.

²¹ Čehulić 2008, str. 864.

²² Čehulić 2008, str. 863.

²³ ARS AS 1865, Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest 7. korpusa, te. 211. Poročilo 11. junij 1943. *Dragatuš: Število posadke 700 do 800 mož 13 Belogardistov večinoma domačini. Kretajo se po okoliških vaseh vsako dobo ponoči in po danu, postavljajo zasede po vaseh ob poteh in cestah.*

ma in šestimi lahkimi minometi ter šestimi težkimi in dvajsetimi lahkimi mitraljezi.²⁴ Italijanski vojaki so bili razdeljeni v šest skupin, nastanjenih na občini, v farovžu, obeh stavbah šole in v bunker spremenjeni Dražumeričevi hiši; 13 belogardistov pa se je ukvartiralo h gostincu in trgovcu Štefanču.²⁵ Italijanski efektivni nadzor je zajel le središča dežele, izven nadzora so ostajali obširni deli Bele krajine, kjer se je zadrževalo Osvobodilno gibanje, tudi širša okolica Dragatuša. Večjih sprememb dragatuške italijanske posadke ni bilo vse do konca italijanske okupacije. 8. septembra 1943 je fašistična Kraljevina Italija kapitulirala. V sledečih dneh se je italijanska vojska v dogovoru z Osvobodilnim gibanjem umaknila iz Bele krajine, večji del bele garde, večinoma prisilnih mobilizirancev, pa se je priključil partizanom. Rajonski odbor OF v Dragatušu je na začetku septembra 1943 poročal, da so prevzeli vso premoženje italijanske vojske in vse posle občine, posebno pa so omenili: *Od strani ljudstva glede na našo oblast smo naleteli dosedaj na ljudstvo neverjetne spremembe. (sic!) Verjetno je, da je v občini, posebno v vasi Dragatušu delnih in več nezaupljivih ljudi kateri so svoječasnno zaupali tuji propagandi, bliskovita kapitulacija Italije in razpad bele garde je dotične ljudi presenetil, ki v današnjem položaju iščejo zaščite pri nas.*²⁶ *Do konca meseca septembra je bila že vzpostavljena organizacija OF, ki je zajela tudi mladino.* Načelnik rajonskega odbora pa je imel z nekaterimi dragatuškimi mladenkami *posebne težave ker so bile z Italijani in Belimi zmeraj v stiku in so nekatere celo se več izrazile, da jim je zelo dolg čas za istemi. Torej bo še prej še mnogo dela dokler se jih spravi k zavednosti in spoznanju.*²⁷

Italijanski umik je napovedoval nemško ofenzivo, ki se je pričela že konec septembra 1943. Črnomelj je bil bombardiran 3. oktobra, pri čemer je umrlo 12 oseb, v drugi polovici oktobra pa se je že pričakoval nemški vdor iz Hrvaške. 20. oktobra so pisali iz Dragatuša, *da zaradi nemškega napada na Slovenijo ljudje sprašujejo, kako in kam naj bi se umaknili in prosijo, da bi jih v pravem času obvestili, če bo potrebno.*²⁸ Vendar nemško napredovanje, glavnina sil je 21. oktobra prodrla skozi Vinico mimo Draga-

²⁴ ARS AS 1865, Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest 7. korpusa, te. 211. Poročilo obveščevalnemu centru pri glavnem štabu NOB in POS, 20. avgust 1943.

²⁵ ARS AS 1865, Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest 7. korpusa, te. 211. Poročilo 20. julij 1943.

²⁶ ARS AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10. Poročilo rajonskega odbora Dragatuš ob prevzemu vseh poslov, 10. september 1943.

²⁷ ARS AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10. Poročilo rajonskega odbora Dragatuš, 25. september 1943.

²⁸ Vogrič 1973, str. 318.

tuša proti Črnomlju, vasi ni prizadelo. Nemška vojska se je v Beli krajini zadržala le kratek čas in naglo napredovala proti Dolenjski, kar je omogočilo Osvobodilnemu gibanju, da zopet prevzame belokranjska središča, tudi Dragatuš. Novembra je za kratek čas v Črnomelj prišla Rupnikova domobranska oblast, vendar je obvladovala le Črnomelj, podeželje je ostalo v rokah Osvobodilnega gibanja. Po nekaj dnevih so se Rupnikovi umaknili iz Črnomlja in od tedaj naprej je bila Bela krajina ozemlje prosto okupacije in kolaboracije, v njeno zavetje so se premaknili vsi osrednji organi Osvobodilnega gibanja. Februarja 1944 je v Črnomlju steklo zasedanje SNOS in Bela krajina je postala središče narodnoosvobodilnega boja, s prvim nastopom Slovenskega narodnega gledališča pa tudi središče njegove kulture.

V Beli krajini se je nahajal tudi Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Slovenije, kateremu je od julija 1943 načeloval general Franc Rozman Stane. Glavni štab je redno menjal lokacijo. V Dragatušu je bil nameščen v mesecih marcu in aprilu 1943. Nemške sile so po vsakovrstnih ovadah, z letalskim opazovanjem in zasliševanjem ujetnikov intenzivno zbirale informacije o premikih, položajih in stanju partizanskih sil v Beli krajini. O lokaciji Glavnega štaba pa so Nemci izvedeli naključno, po nekemu dijaku Jožetu iz okolice Vinice, odpadlemu partizanu, ki se je aprila 1944 predal nemški posadki v Kočevju.²⁹ *Nič hudega sluteč ubežnik je povedal, da se nahaja Glavni štab NOV in POS v belokranjski vasi Dragatuš. O tej novici je bil kmalu obveščen komandant nemških in domobranskih čet major Maier³⁰, ki je podvzel ustrezne ukrepe, da se bi glavno partizansko vodstvo čimprej uničilo.*³¹ Do konca aprila se je Glavni štab umaknil iz Dragatuša, vendar je vas ostala primarna tarča.

²⁹ Novice 1. april 1961, članek Ob 20-letnici vstaje ... »Bili smo neuničljivi«, avtor Dragoš, Viktor.

³⁰ Major Maier je bil poveljnik 10. in 12. čete 3. bataljona 13. SS (policijskega) regimenta v Kočevju. Glej Kladnik, Tomaž: Obveščevalna služba in taktika delovanja partizanskih enot na primeru delovanja v Ljubljanski pokrajini. Acta Histriae 20, 2012, str. 796.

³¹ Novice 1. april 1961.

5. MAJ 1944

O bombardiranju Dragatuša nam govorijo arhivski in časopisni viri. Od arhivskih virov so najbolj relevantni podatki 7. korpusa, obvestilo o bombardiranju, iz dne 6. maja 1944³², in poročilo z dne 9. maja 1944, ki podrobno našteva škodo posameznih prebivalcev Dragatuša³³. Časopisni viri zajemajo poročilo kanadskega emigrantskega časopisa Edinost 27. februarja 1946³⁴, kratek opis v kočevskih Novicah 1. aprila 1961³⁵ in omemba v Dolenjskem listu 5. maja 1967³⁶.

Letalski napad na Dragatuš se je pričel 5. maja 1944 med 15.30 in 16. uro. Potekal je v treh valovih. V prvem je napadlo pet dvomotornih, v drugem in tretjem pa šest enomotornih letal. Nemški bombniki so v dveh urah odvrgli okoli 120 100-kilogramskih bomb, od katerih štiri niso eksplodirale. Napad je bil osredotočen na samo vas, njene upravne, cerkvene, stanovanjske in gospodarske objekte, s ciljem uničenja Glavnega štaba. Povsem uničena je bila cerkev, močno poškodovane so bile šola, občina, župnišče in pošta, bombe pa so zadele tudi kmetijske površine okoli vasi. Porušenih je bilo sedem hiš, težje ali lažje poškodovanih pa devetnajst. Pet gospodarskih objektov je bilo povsem porušenih, dvanajst pa jih je utrpelo poškodbe.

³² ARS AS 1865, Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest 7. korpusa, te. 211. Situacijsko poročilo 6. maj 1944.

³³ ARS AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10. Seznam porušenih poslopij in drugega imetja v Dragatušu, 9. maj 1944.

³⁴ Edinost 27. februar 1946, str. 2, avtor neki Štefan Z. Hrast.

³⁵ Novice 1. april 1961, članek Ob 20-letnici vstaje ... »Bili smo neuničljivi«.

³⁶ Dolenjski list 5. maj 1967, str. 1.

Smrtna žrtev je bila ena, upokojenka Pavla Hauptman (roj. 5. decembra 1888) iz Ljubljane, mati tedanje učiteljice v Dragatušu, Zora Hauptman. Težje poškodovane so bile štiri osebe: Zora Hauptman, Anton Šmalcelj (star šest let), služkinja Milka Bosiljeva in še ena neimenovana služkinja. Vsi so bili nemudoma odpeljani v civilno bolnišnico v Kanižarico, kjer so uspešno okrevali. Nemški letalski napad na Dragatuš je bil popolnoma neuspešen, saj cilja, uničenja Glavnega štaba in samega poveljstva, niso dosegli.

6. maja je 7. korpus NOV prejel poročilo o napadu brez ugotovljene škode, o kateri izvemo več v poročilu 9. maja, ki ga je sestavil rajonski odbor OF Dragatuš pod sekretarjem Tonetom Puhkom in nam podaja podrobno sliko uničenja. Seveda so se nemudoma pričela ugibanja o vzroku bombardiranja: *O vzroku bombardiranja Dragatuša so ljudje različnega mnenja. Nekateri trdijo, da je bil Dragatuš bombardiran radi tega, ker je bil tam nastanjen Glavni štab. Drugi zopet trdijo, da je bila tega krivda Glavnega štaba, kir je puščal v Dragatuš različne ljudi, ki so prihajali iz Hrvaške, radi nabiranja hrane.*³⁷ Zorelo je tudi prepričanje, da je nekdo v vasi ovajal: *Za to izdajstvo se sumi eno osebo iz Dragatuša, a dokazati se ji ne more. Izdajalec je mislil, da bodo partizanske »bandite« obkolili in žive ujeli, pa se je uračunal. Radi tega pa ves Dragatuš trpi, krivi in nekrivi. Ako hočemo reči po pravici, Dragatušci niso bili naklonjeni in ne prijatelji partizanov. Zato tudi niso imeli dosti simpatij od ljudi ob svoji nesreči (Bog že zna kaj dela!).*³⁸ Bombardiranje Dragatuša je bilo novica v Zagrebu. 6. maja je ustaška propaganda poročala po zagrebškem radiju: *Včeraj je bombardiran Dragatuš ... 300 mrtvih ... partizanski glavni stan uničen*³⁹. Domobranska propaganda o napadu ni poročala, omemb pa ne najdemo tudi v dnevnem partizanskem časopisju.

³⁷ ARS AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10. Seznam porušenih poslopij in drugega imetja v Dragatušu, 9. maj 1944.

³⁸ Edinost 27. februar 1946, str. 2.

³⁹ Edinost 27. februar 1946, str. 2.

*Središče Dragatuša konec 19. stoletja.
(segment razglednice)(Original hrani Alojz Cindrič)*

*Dragatuška cerkev
sv. Janeza Krstnika
pred 2. svetovno
vojno.
(Original hrani
Belokranjski muzej
Metlika)*

Dragatuš po bombnem napadu 5. maja 1944.
(Original hrani Muzej novejšje zgodovine Ljubljana)

Na str. 18 in 19: Dragatuš po bombnem napadu 5. maja 1944.
(Original hrani Belokranjski muzej Metlika)

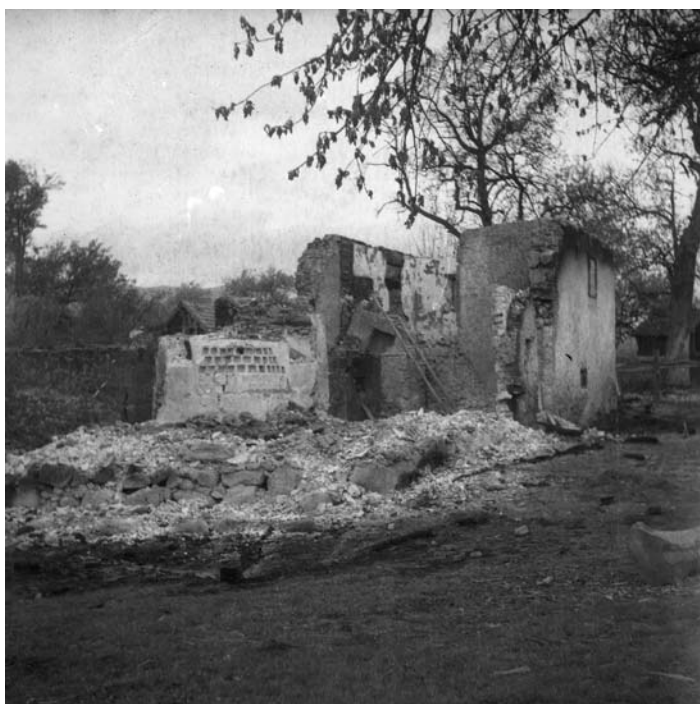
*Ruševine cerkve (levo) in dragatuške šole (desno) 7. maja 1944.
(Original hrani Muzej novejšje zgodovine Ljubljana)*

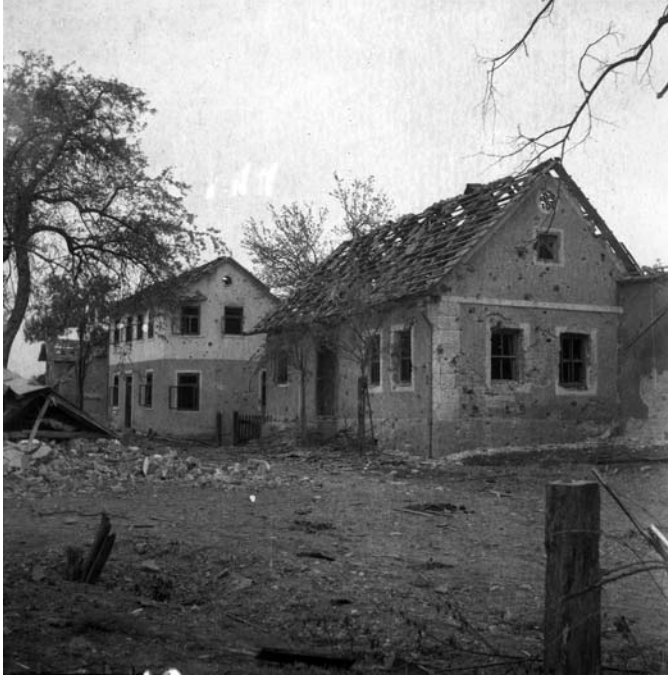
*Stavba župnišča 7. maja 1944.
(Original hrani Muzej novejšje zgodovine Ljubljana)*

*Uničenje po
Dragatušu.
Fotografirano
7. maja 1944.
(Original hrani Muzej
novejše zgodovine
Ljubljana)*

*Uničenje po
Dragatušu.
Fotografirano
7. maja 1944.
(Original hrani Muzej
novejše zgodovine
Ljubljana)*

*Uničenje po
Dragatušu.
Fotografirano
7. maja 1944.
(Original hrani Muzej
novejše zgodovine
Ljubljana)*

*Uničenje po Dragatušu. Fotografirano 7. maja 1944.
(Original hrani Muzej novejšje zgodovine Ljubljana)*

VES DRAGATUŠ TRPI, KRIVI IN NEKRIVI
MEMENTO OB 70-LETNICI BOMBARDIRANJA DRAGATUŠA 5. MAJA 1944

*Uničenje po Dragatušu. Fotografirano 7. maja 1944.
(Original hrani Muzej novejšje zgodovine Ljubljana)*

*Ruševine
dragatuške cerkve.
V ospredju
neeksplozirana
bomba.
Fotografirano
7. maja 1944.
(Original hrani
Muzej novejšje
zgodovine Ljubljana)*

*Ruševine dragatuške
cerkve. 7. maj 1944.
(Original hrani Muzej
novejše zgodovine
Ljubljana)*

*Ruševine župnišča
Dragatuš.
(Original hrani Muzej
novejše zgodovine
Ljubljana)*

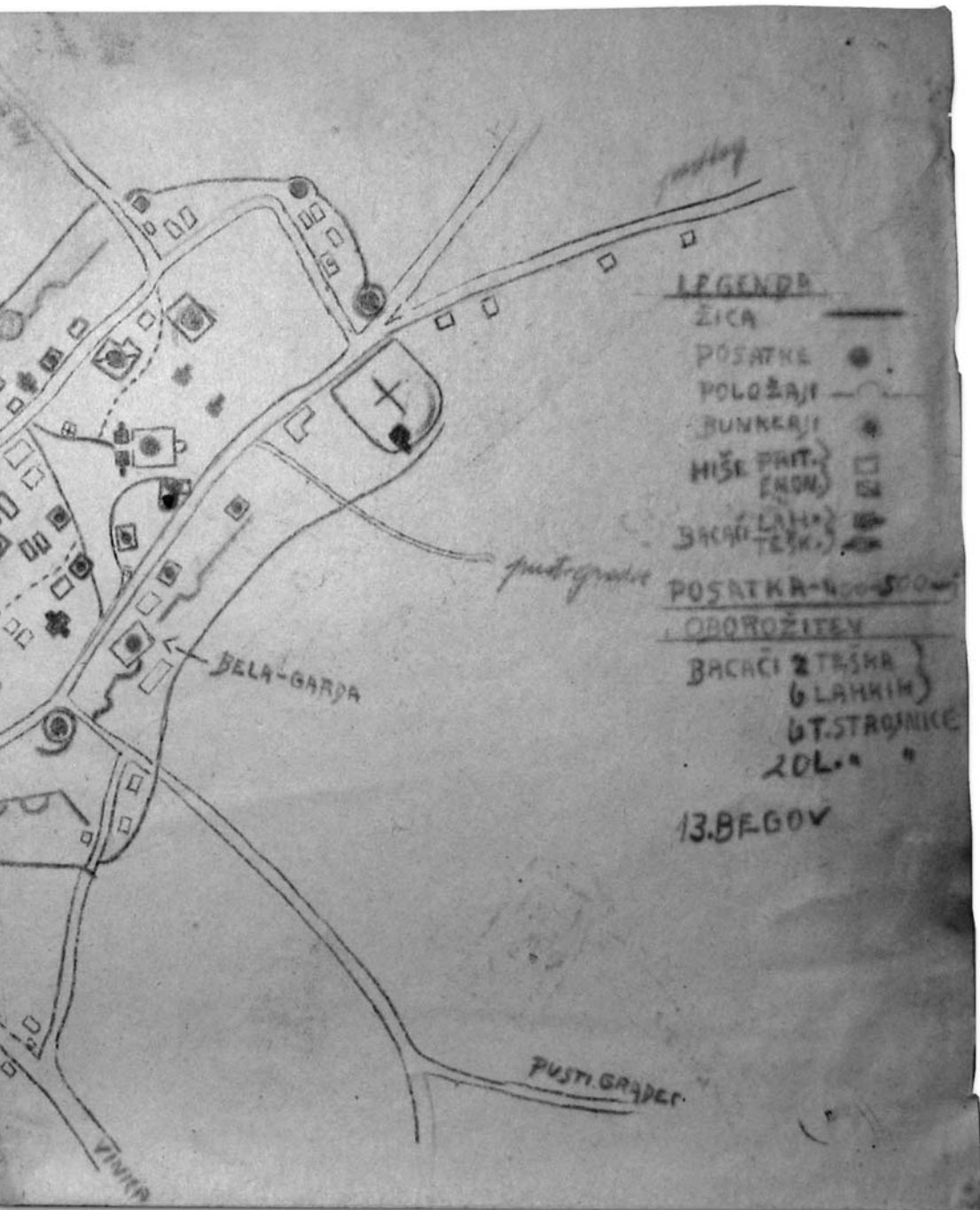

*Na str. 28 in 29: Porušena cerkev in dragatuški župnik Škrlavaj. 7. maj 1944.
(original hrani Majda Pavlin)*

Arhiv Republike Slovenije AS 1865, te. 211: Skica italijanskih položajev v Dragatušu avgusta 1943.

VES DRAGATUŠ TRPI, KRIVI IN NEKRIVI

MEMENTO OB 70-LETNICI BOMBARDIRANJA DRAGATUŠA 5. MAJA 1944

S e z n a m

porušenih poslopij in drugega imetja v Dragatušu

Dne 5. maja 1944. okrog 16 ure je priletelo nad vas Dragatuš šest sovražnih nemških letal. Bombardirali s v treh skupinah po šest letal, ter odvrgli okrog 120 rušilnih in zažigalnih bomb, katera so povzročila veliko razdejanje in uničenje hrane, obleke in orodja, naslednjem:

- 1./ Brodarič Jože, Dragatuš št. 13, razbito nekoliko šip na oknih in manj poškodovana vrata. Za stanovanje sposobna.
- 2./ Kuzma Marija, Dragatuš št. 14, je zgorela hiša s gospodarskim poslopjem, 1 krava, 1 telica, gospodarsko orodje, živila in obleka.
- 3./ Držaj Ludvik, Dragatuš št. 12, ubiti in zasuti pod ruševinami 2 kravi, uničeno 250 kg rži, 280 kg koruze in gospodarsko orodje. Imenovani je stanoval pri drugem lastniku.
- 4./ Barič Marija, Dragatuš št. 26 porušena hiša, kašča, uničen živež, obleka, gospodarsko orodje in na štali razbita opeka.
- 5./ Kump Peter, Dragatuš št. 16, poškodovana hiša, s gospodarskim poslopjem, za stanovanje nesposobna.
- 6./ Kocjan Ana, Dragatuš št. 24, zgorel senik 300 kg sena, uničeno 100.- kg rži in 150 kg koruze.
- 7./ Mušič Marija, Dragatuš št. 2, poškodovan notranji in zunanji zid razbita okna in vrata, za stanovanje nesposobna. Uničena kašča in 300 kg ajde, 150 kg rži in 50 kg ovsu.
- 8./ Smalcelj Peter, Dragatuš št. 5, porušena hiša, kašča, na štali razbita oprka, uničeno gospodarsko orodje, obleka, 500 kg pšenice, rži 300 kg kvačkarija ter 20 kg masti.
- 9./ Štjohar Stefan, Dragatuš št. 6, porušena hiša, štala, uničeno gospodarsko orodje, obleka, pšenice 200kg, koruze 300 kg, ječmena 50 kg in kvačkarija 200 kg.
- 10./ Mušič Matija, Dragatuš št. 22, porušena hiša /drug poleg navedene/ Nova hiša /gostilna/ deloma poškodovana za stanovanje nesposobna, poškodovano gospodarsko poslopje s orodjem in obleko, na podu in štali razbita opeka in deloma uničen živež.
- 11./ Mušič Peter, Dragatuš št. 55, poškodovana hiša s trgovino, razpokan zid notranji in zunanji, razbita delno okna in vrata, nesposobna za stanovanje, porušen pod, uničeno gospodarsko orodje in deloma uničen živež.
- 12./ Švajgar Janko, Dragatuš št. 10, poškodovana hiša, vrata in okna, na štali opeka razbita in na kovačnici.
- 13./ Štefanič Franc, Dragatuš št. 30, porušena hiša, ostal del trgovine, uničeno pohištvo, obleka, posteljina, hrana, 200.000 lir denarja itd. skupno oškodovan približno dva milijona lir.
- 14./ Tavčar Anton, Dragatuš št. 37, v sobi prebita desna stena, deloma uničena streha, poškodovana vrata in okna, na seniku razbita opeka, ubita 2 prašiča skupno teža okrog 170 kg in uničeno nekoliko gospodarskega orodja.
- 15./ Držumerič Izidor, Dragatuš št. 54, porušena hiša in drvarnica s nekoliko orodja, uničen živež, obleka, perilo in pohištvo.
- 16./ Gregorič Katarina, Dragatuš št. 53, poškodovana vrata in okna ter razbita opeka na sterhi hiše.
- 17./ Čestnik Ivan, Dragatuš št. 27, poškodovane stene v hiši, nekoliko razbitih šip in vrata.
- 18./ Držaj Peter, Dragatuš št. 23, na hiši poškodovane notranje in zunanje stene, razbita okna in vrata, poškodovana in razbita opeka na strehi, zraščena kašča, poškodovana obleka, rastrešeno in poškodovano 100 kg rži, 500 kg koruze, uničena mašina za vejet in gospodarsko orodje.
- 19./ Boldin Stefan, Dragatuš št. 31, delno poškodovana hiša, nesposobna za stanovanje, rastren vogel hiše, stene izrahlane in streha, razbita vrata in okna in drvarnica, uničen čevljarski stroj, pohištvo, kuhinjsko posodje 1 nova obleka in čevlji.

20./ Črne Terazija, Dragatuš št. 46, razpokane stena hiše notranje in zunanje, opeka na strehi razbita, razbita okna in vrata, nesposobna za stanovanje.

21./ Verderber Stefan, Dragatuš št. 35, hiša deloma poškodovana, nesposobna za stanovanje, poškodovani senik in štala, živila ter gospodarsko orodje.

22./ Babič Jože, Dragatuš št. 7, v hiši poškodovanih stene, okna in vrata, manj poškodovani senik.

23./ Sajevec Karel, Dragatuš št. 50, poškodovani notranji zidi stene, razbita opeka na strehi in nekoliko senik.

24./ Žvab Alojz, Dragatuš št. 57, poškodovani zidi notranji in vanjški, vrata s šipami, razbita opeka na strehi, na drvarnici razbita opeka, uničen 1 novi krojaški stroj znamke "Singer".

25./ Lukanič Franc, Dragatuš št. 40, razbita okna in opeka na streki, na seniku razbita opeka.

26./ Likevič Terezija Podlog / ima hišo v Dragatušu št. 10 v kateri stanuje Juršak Jože iz Dragatuša / poškodovane notranje stene, razbita okna, na štali odtrgana slamnata strha, na podu poškodovano 1/4 strehe krste z eternitom.

27./ Tome Frančiška, Dragatuš št. 9, poškodovane stene v notranjosti sobe, razrušena kmečka peč, na hiši in seniku raztrgalo slamnato streho.

28./ Na trgu popolnoma razrušena cerkev z dvema zvonikoma.

29./ Uničena odtosno poškodovani, enonadstropna šola, za šolski ponk neuporabna.

30./ Hiša za stanovanje učiteljev poškodovana, ter za stanovanje neuporabna.

31./ Župnišče, poškodovani notranji in zunanji zidi, razbita opeka na strehi, vrata in okna, za stanovanje nesposobna.

Za časa bombardiranja, je bila 1 smrtna žrtev, in 4 ranjeni. Mrtva Hauptman Pavla, rojena 5.12.1888 doma iz Ljubljane, upokojenka, težje poškodovana njena hčer učiteljica v Dragatušu Hauptman Zora, zasut je bil šmalcelj Anton iz Dragatuša št. 5 star 6 let, dobil je težje poškodbe in se sedaj zdravi v civilni bolnici v Kanižarici. Bosiljeva Milka služkinja pri Mušič Petru v Dragatušu težje ranjena, zdravi se v civilni bolnici v Kanižarici. Ranjena je tudi služkinja Mušič Janeza iz Dragatuša št. 4 in se tudi zdravi v civilni bolnici v Kanižarici.

O vzroku bombardiranja na Dragatuš so ljudje različnega mnenja. Nekateri trdijo, da je bil Dragatuš bombardiran radi tega, ker je bil tam nast njen Glavni štab. Drugi pa zopet trdijo, da je ~~nikakor~~ bila tega krivda Glavnega štaba, kir je puščal v Dragatuš različne ljudi ki so prihajali iz Hrvaške, radi nabiranja hrane.

Okrajni odbor of. Dragatuš, dne 9.V.1944.

Sart f. 11-mu-svobod. n. rodul

Sekretar
Tome Puhel

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 98.
- Arhiv Republike Slovenije AS 1698, Okrožje Bela krajina, te. 10.
- Arhiv Republike Slovenije AS 1865, Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest 7. korpusa, te. 211.
- Deutschordenszentralarchiv Allgemeine Urkundenreihe.
- Dolenjski list 25. junij 1959, 5. maj 1967.
- Domovina in kmetski list 21. avgust 1941.
- Dular, Janez: *Smeh na prepihu*. Novo mesto, 1995.
- Edinost 27. februar 1946.
- Holz, Eva: Prometne razmere v Beli krajini od sredine 18. stoletja do prve svetovne vojne. *Kronika* 58, 3, 2010, str. 775-792.
- Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana, 1937.
- Kladnik, Tomaž: Obveščevalna služba in taktika delovanja partizanskih enot na primeru delovanja v Ljubljanski pokrajini. *Acta Histriae* 20, 2012, str. 789-808.
- Kos, Dušan: *Bela krajina v poznem srednjem veku*. Ljubljana, 1987.
- Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žužemberk I, II*. Ljubljana, 1991.
- Kramarič, Janez: *Črnomelj v daljni in bližnji preteklosti*. Črnomelj, 1999.
- Leksikon občin Kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. VI. Kranjsko*. Dunaj, 1906.
- Mason, Phil: Bela krajina v prazgodovini in rimskem obdobju. *Črnomaljski zbornik* (ur. Weiss, Janez). Črnomelj, 2008.
- Novice (Kočevje) 1. april 1961.
- Seručnik, Miha: Trtna uš ta strašno drobna pošast. Ljubljana, 2011.
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana, 2009.
- Special-Orts-repertorium von Krain*. Wien, 1884.
- Torkar, Silvo: Dvočlenski slovanski antroponimi v slovenski toponomiji. *Jezikovni zapiski* 19, 1, 2013.
- Vogrič, Rudi: *Boj Belokranjcev*. Ljubljana, 1973.

VES DRAGATUŠ TRPI, KRIVI IN NEKRIVI

Avtor: Janez Weiss, univ. dipl. zgodovinar | Fotografije in preslikave: Muzej novejšje zgodovine Ljubljana, Belokranjski muzej Metlika, Majda Pavlin, Alojz Cindrič, Arhiv Republike Slovenije | Lektura: Helena Vukšinič, univ. dipl. komparativistka | Oblikovanje in prelom: Marko Bradica, Oblikovalski studio 76 s. p. | Založnik: Krajevna skupnost Dragatuš, maj 2014, zanjo Robert Vranič | Tisk: Bucik d. o. o. | Naklada: 300 izvodov.

Krajevna skupnost
DRAGATUŠ

Mestna
muzejska zbirka
**ČRNO
meLJ**

OBČINA ČRNOMELJ

